

Interjú Sulyok Imrével

- *Kezdjük a beszélgetést azzal, hogy Imre bácsi neve hogyan lett Sulyok?*

- Schulek volt a családi nevünk, s amikor 1939-ben a Rádióhoz kerültem, azt reméltem, hogy majd névvel is szerepelhetek. Akkor kértem a magyarosítását, ugyanis az „Sch” miatt ezt a nevet sokan németnek gondolták. Van egyébként olyan magyarázat, ami szerint a szlovákos végződésű Schulek név a Sulyokból alakult ki. Az biztos, hogy sokféleképpen írták korábban. Nagypám például, Schulek Vilmos, aki előbb Kolozsvárott, majd Pesten volt szemészprofesszor, egy időben úgy levelezett fivérével, az építész Schulek Friggyessel, hogy az egyszerűség kedvéért elhagyták a „ch”-t, és „Sulek”-et írtak.

- *Erdélyi származású a család?*

- Tudomásom szerint nem, de később szoros szálak kötöttek Kolozsvárhoz, mert Dóra húgom sokáig ott élt. Férje, Opfermann Ernő evangélikus lelkész és teológiai tanár volt.

- *Hol tanult Imre bácsi gyerekkorában?*

- Mivel a Lipótmezőn laktunk, az érseki gimnáziumba kezdtem járni, aminek épületében ma a Rákóczi Gimnázium működik. Olyan jól éreztem itt magam, hogy végül maradtam egészen az érettségiig, noha szó volt arról, hogy később átmegyek a Fásorba. Az Úristen kegyelme, hogy én a hitemben megerősödtem a katolikusok között. Részt vettem a cserkészletben is, sőt főiskolás koromban is visszajártam, és az egyetlen nem-katolikusként én voltam a katolikus hittanár csapatparancsnok helyettese. Mi már akkor gyakoroltuk az ökumenét. Nagy büszkeségem, hogy 1940-ben, az esküvőnkön az óbudai evangélikus templom oltárának két oldalán katolikus cserkészszászlók álltak, ott volt az egész csapat, élén a reverendába öltözött parancsnokunkkal, Tyúkoss Gyula bácsival.

- *Hogyan készült a zenei pályára?*

- 6 éves koromtól tanultam zongorázni, és a konfirmációm utáni évben kezdtem komolyabban foglalkozni zenével. Összhangzattanra Laurisin Miklóshoz jártam, aki olyan kiváló tanár volt, hogy amikor a zeneakadémiai felvételinél Weiner Leó megtudta, kinél tanultam, csak annyit mondott: „akkor maga tudja az összhangzattant”, s ezzel ez a tárgy el is volt intézve. Érettségi után azonban még nem voltam egészen biztos abban, hogy elég tehetséges vagyok a zenei pályához, ezért előbb letöltöttem az egy éves rendes katonai szolgálatomat, s csak a következő évben, 1931-ben mentem a Zeneakadémiára.

- *Aztán összesen tíz évet tanult ott.*

- Karnagy szerettem volna lenni, de ez a szak együtt volt akkor a zeneszerzéssel, ezt végeztem el először Kodály Zoltán tanítványaként. Ezzel a végzettséggel azonban elég kilátástalan volt a helyzet, ezért beiratkoztam a középiskolai énektanári szakra. Ez a zeneszerzői diploma után már csak 2 évet jelentett. Ott heti egy órában orgonát is kellett tanulni, és az első év után Zalánfy Aladár¹, aki a protestánsokat tanította, azt ajánlotta, hogy mivel olyan kevés az evangélikus orgonista, végezzem el azt a szakot is. Gondoltam, megpróbálom, és amíg pénzzel és idővel bírom, csinálom. Ott viszont annyira beleszerettem az orgonába, hogy mindenképpen be akartam fejezni ezt a szakot is. Az utolsó évben Zalánfy rábeszélte még az egyházzenei szakra is, amihez ennyi előképzettséggel már csak három plusz vizsgát kellett letenni. 1941-ben már rég a Rádióban dolgoztam és megszületett az első fiúnk is, amikor még az utolsó vizsgáimra készültem.²

- *Gondolom, az egyházzene korábban sem állt távol Imre bácsitól.*

- Tréfásan azt szoktam mondani, hogy egyházzenei pályámat az elmegyógyintézetben kezdtem. A Lipótmezőn ugyanis volt egy protestáns kápolna, ahol a vári lelkészek tartottak evangélikus istentiszteletet. Ezekre a betegek kivül a környékbeliek is bejárhattak. A sokféle beteg emberrel elég keservesen ment az éneklés. Volt ott egy harmónium, s édesanyám javasolta, hogy ha már évek óta tanulok zongorázni, legyen én a kántor. Később komolyabban is foglalkoztam egyházzenevel, például

¹ Sulyok Imre: *Zalánfy Aladár (1887-1959)*. EvÉl 1987. április 19.

² „Az első evangélikus egyházi zenészek. Június végén tartotta meg az Orsz. Magyar Kir. Egyházzenekepesítő Bizottság vizsgálatait, melyen Sulyok Imre és Vönöczky (Schenk) Endre nyertek oklevelet. A Zeneműv. Főiskola prot. egyházzenei tanszaka 1930 óta fennáll, munkája azonban, tanítvány híján, nem volt...” EvÉl 1941. július 19.

Schulek Tibor révén is, aki másodfokú unokatestvérünként legénykorában nálunk lakott, míg a Zrínyi Akadémián volt tábori lelkész. Az 1938-39-es tanévben a Fásorban is tanítottam éneket, amíg Peskó (akkor még Peschko) Zoltán ösztöndíjjal Berlinben volt. Gimnáziumi tanítás később is szóba került egyébként. 1942-ben, amikor Kapi-Králik Jenőnek el kellett mennie a Deák téri gimnáziumból, Raffay püspök engem is megkérdezett, hogy nem akarok-e a helyére kerülni. Akkor több ok miatt is nemet mondtam.

Például azért is, mert még 1936-ban Karvaly Viktor, főiskolai tanár javaslatára meghívtak kántornak Óbudára. Akkor még a templom sem készült el egészen, de 1940-re (sajnos csak az esküvőnk utáni hónapra) megépült a gyönyörű orgona is³, amely az egyik legszebb hangú hangszer volt Budapesten. Zalánfy és Árokháty Béla tervezte.

Csodálatos dolog, hogy ez az orgona akkor fel tudott épülni. Mikor elkészültek a tervek, kiderült, hogy horribilis összegbe fog kerülni, de a presbitérium elfogadta a javaslatot. Ekkor Fabinyi Tihamér, a felügyelő (mellesleg pénzügyminiszter, az Országos Luther Társaság világi elnöke és ragyogó ember) azt mondta: „nagyon egyhangú a szavazás; nem jó, ha nincs ellenvélemény”. „Na - gondoltam magamban - képes lesz lebeszélni a többieket az orgonaépítésről!” De csak arra futtatta ki a dolgot, hogy egy ilyen orgona építésével azt is vállalni kell, hogy mindig megfelelő képzettségű kántort alkalmaz a gyülekezet. Ezt is elfogadta mindenki, elkészült az orgona. Sajnos csak négy évig játszhattam rajta, mert 1944-ben bombatalálatot kapott, és néhány vörösréz-csíkon kívül semmi nem maradt belőle.

- *Ezen kívül a háború Imre bácsinak katonaságot és fogságot is jelentett.*

- Már korábban is jónéhány alkalommal behívtak gyakorlatokra, és a háború elejére tartalékos hadnagy lettem. Aztán a háború alatt is többször kaptam behívót, háromszor például ún. „2. kls.” alakulathoz. Valahonnan megtudtam, hogy ez a „különleges” alakulat zsidó keretszázadot jelent. De az Úristen mindig megmentett attól, hogy ilyen feladatot kelljen végeznem. Az első két alkalommal nem is tudom, miért nem kellettem, a harmadiknál a főnököm segített a Rádióból, aki valamilyen ürüggyel csak késve engedett el. Civilben vonultam be három nap múlva a parancsnokságra, ahol jól lehoradtak, de végül közölték, hogy most nem vesznek igénybe.

Szóval időnként behívtak, s végül 1944 októberében (épp miután terhes feleségemet a két kisfiúmmal levittem Pápara a nagybátyjáékhoz) az egész 1912-es évfolyamot mozgósították. A 2. honi légvédelmi parancsnoksághoz kerültem, ami tulajdonképpen akkor már csak egy alakulatok nélküli parancsnokság volt. Kérdezték egyszer: ki akar a Dunántúlra menni? Pápa a Dunántúlon van, gondoltam, s jelentkeztem. Bajára kerültünk, ahonnan azonban néhány kanyar után a Pápa melletti Bakonyjákra helyeztek minket. Az Úristen csodája volt ez megint, mert (az ezredesem jóindulatának is köszönhetően) így láthattam meg az akkor született harmadik kisfiamat, Andrást. A karácsonyt is együtt tudtuk tölteni, és csak később helyeztek tovább bennünket. Végül kivittek Ausztriába, ahol a Linztől északra fekvő Vorderweissenbach nevű faluban értük meg a háború végét.

Ez már az amerikai zónában volt, s mi szabadon mozoghattunk. Így én a májusi estéken a helyi katolikus templomban az ájtatosságokon orgonáltam, ugyanis éppen nem volt kántoruk, mert a nácik hatalma alatt sem engedték a pedagógusokat egyházi szolgálatot végezni. Június elején aztán indulhattunk haza. Pozsony mellett egy orosz járőr azzal gyűjtötte össze az egyenruhásokat a vonatról, hogy két nap múlva mi is otthon leszünk. Ebből aztán éppen két év lett!

- *A családjával tudott közben kapcsolatot tartani?*

- Miután Bakonyjákóról továbbhelyeztek bennünket, nem. De a pozsonyi táborból és útközben Vácra regényes körülmények között tudtunk üzenetet küldeni. A hadifogságból aztán a család már egy év után kapott hírt rólunk, de én csak 1947. február végén kaptam az első lapot. Igaz, a hátralévő néhány hónapban visszamenőleg is megkaptuk őket, én összesen 51-et!

- *Hova kerültek Imre bácsiék?*

- Először a romániai Focșaniba vittek bennünket, egy óriási és nagyon rossz hírű elosztótáborba. Innen kerültünk a Szovjetunióba, az Ivanovo és Nyizsnij Novgorod (vagy más néven Gorkij) között fekvő Taliciba. Az itteni óriási tábor már az I. világháborúban is működött. Egy idősebb osztrák társunk már akkor is itt volt fogságban! 1945 végén három hónapra rettenetes körülmények közé kerültünk erdőirtásra Tupikba, egy melléktáborba. Egy ideig még mosdottunk a hóban, aztán a hidegben már ezt sem bírtuk. A mostani nyíregyházi esperes, Bozorády Zoltán édesapja is velünk volt,

³ P[eschko] Z[oltán]: *Az óbudai evang. templom új orgonája*. EvÉl 1940. július 20.; A július 7-i orgonaavatásról hírt adott már az előző heti EvÉl és Harangszó is.

és súlyosan megbetegedett. Akkor derült ki a központban, hogy nálunk a parancsnok micsoda terrort tart, és három nap alatt felszámolták ezt a részleget! 1946 tavaszán egy szovhozban dolgoztunk, zsindeyeket faragtunk, nem volt rossz dolgunk. Aztán azt is megtudtuk egy jóindulatú orosz politikai tisztől, hogy a hadifogoly tiszteket nem szabad dolgoztatni, s ezután már nagyon magabiztosak lettünk. Én szanitécédtem is, és 1946 októberében úgy volt, hogy hazahoznak bennünket. Később itthon tudta meg valamelyikünk, hogy ezt akkor Rákosi akadályoztatta meg.

Igy kétheti utazás után a lettországi Ventspilsbe szállítottak bennünket, egy olyan táborba, amit még annak idején a németek létesítettek az orosz foglyoknak. Itt azonban már hiába akartak dolgoztatni bennünket, nem voltunk hajlandók, és nem tudtak mit kezdeni velünk.

- *Ez volt az a hely, ahol zenélhettek is a hadifoglyok?*

- Már a talici időben alakult egy énekkarunk Galli János énektanár vezetésével, s én már ott is komponáltam néhány művet. Ventspilsben aztán volt egy nagy színházterem, ahol összhangzattan-tanfolyamot is tartottam a társaimnak. Tanítványaim meg hálából kottapapírt vonalaztak. Egy máig őrzött cigarettás dobozt (bár sosem dohányoztam) és karmesteri pálcát is faragtak nekem. A németeknek volt zenekara, velük együtt is muzsikáltunk.

- *Mennyiben voltak ezek a zenélések kulturális és mennyiben egyházi alkalmak?*

- Keveredtek ott ezek a dolgok egy bizonyos fokig. Például a március 15-i ünnepségen adtuk elő a 130. zsoltárra írt művem, amit az elmúlt években Kelenföldön újra énekeltek. Az eredeti változat persze férfikarra íródott. Ugyanabban a színházteremben tartottuk az istentiszteleteket is. A helyért néha meg kellett küzdeni, mert a németek egész vasárnapra maguknak akarták. De volt velünk egy agilis református lelkész, kiváló ember, Szabó Béla, akit egyszerűen „püspök”-nek hívtunk, ő kiharcolta a jussunkat a táborparancsnoknál. Evangélikus lelkész is volt a táborunkban: Plachy Lajos, aki később győri parókus lelkész lett. A fogságban egyébként a Bibliám, hála Istennek, végig nálam lehetett.

- *Mikor engedték haza Imre bácsiékat?*

- 1947. június 16-án érkeztünk meg Budapestre. Hadd mondjam el még, hogy Kodály, akinek tanítványa és utána másfél évig „ingyenes” tanársegéde voltam, fogságom alatt kétszer is fogadta feleségemet, és megígérte, hogy Szekfű Gyulán keresztül, aki moszkvai nagykövet lett, megpróbálja elősegíteni a hazajöveletemet. Erre aztán nem került sor, mert már enélkül is hazakerültünk. Utána jártam nála, és hosszan, részletesen kikérdezett a hadifogságról. Őt egyébként minden érdekelte, később az Ordass-ügyről is mesélnem kellett neki. Amikor a Zeneműkiadóban dolgoztam, akkor is jártam hozzá időnként, haláláig kapcsolatban maradhattam vele. A kelenföldi előadásainkról is mindig küldtem neki értesítést.⁴

- *Kérem, térjünk vissza korábbi időkre! Imre bácsi már 1939-től a Rádiónál dolgozott.*

- Először a „lebonyolítás”-nál, vagyis az „adás”-nál voltam ún. hanglemez-forgató, aztán még a fogság előtt a hanglemezosztályra kerültem szerkesztőnek. Ide jöttem vissza 1947-ben, ahonnan aztán újra a „lebonyolítás”-hoz kerültem, de már műsorfelügyelőként.

Egyszer, talán még 1948-ban, élő istentiszteleti közvetítést adtunk a Kálvin téri református templomból. Muraközy Gyula, a neves lelkész prédikált, és az előzetesen bemutatott szövegéből egy mondatot ki akartak hagyni. Mint ügyeletes műsorfelügyelő, én kaptam az utasítást, hogy ezt közöljem vele. Azt mondta, hogy ha nem felejt el, akkor kihagyja, de sohase visz fel papírt a szószekekre. Ha nem hagyta volna ki, akkor nekünk a műszakiakkal le kellett volna vetetnünk a hangot, mintha zavar lenne az adásban, vagy a megadott szövegtől való hosszabb eltérésnél zenét kellett volna közvetítenünk. De amilyen remek koponya volt Muraközy, kihagyta azt a mondatot, így semmi probléma nem lett. Más alkalommal azonban előfordult, hogy meg kellett szakítanunk a közvetítést.

- *1950-ben Imre bácsi elkerült a Rádiótól.*

- Magyarán: egyik napról a másikra elbocsátottak. (Meg kell jegyeznem, hogy - ha munkámra nem is tartottak igényt - a régi szerződésünk alapján még fél évig kaptam a fizetésemet.) 1956-ban előkerültek bizonyos katonok, amelyekben az szerepelt, hogy értelmiségi származású voltam és horthysta-katonatiszt. Máig sem tudom biztosan, hogy az egyházzeneiségem is az elbocsátásom okai között szerepelt-e. Talán inkább azt nem nézték jó szemmel, hogy régi rádiós voltam. Mindenesetre a felmondási idő letelte után 1958-ig SZTK-s állást csak a kántorság jelentett. Kérdezték is néhányan, hogyan lehet úgy élni, hogy nem tudom, honnan lesz pénzünk a hónap végére. Hogyan lehetett? Az

⁴ Sulyok Imre Kodállal kapcsolatos emlékeiről: *Így láttuk Kodályt* (3.kiadás). Szerk. Bónis Ferenc Bp. 1994.: 163-168.

Úristen mindig „kiparancsolt” annyit, amennyi szükséges volt. Akkor is, amikor teljesen reménytelennek látszott a helyzet. A Rádiónál is akadtak az alsóbb szinteken jóakaróim, akik révén alkalmi munkákhoz jutottam. Másoltam például tánczene-kották szólóimait, írtam kísérőzenéket és időnként a kompozícióimat is közvetítették. Később, a 60-as években, mikor itt járt egy Novikov nevű orosz zeneszerző, kikiáltottak bennünket Bárdos Lajossal „narodnyikok”-nak. Ezt nem dicséretnek szánták akkoriban, de Novikovnak tetszettek a műveink. Így aztán az ő révén a moszkvai rádióban is szerepeltek darabjaim. Egyébként Bárdossal először még 1933-ban a gödöllői cserkész-dzsemborin kerültem személyes kapcsolatba.

Visszatérve az 50-es évekre: 1956-tól a Teológián tanítottam egyházi zenét és a Rádió mellett már 1951-től a Zeneműkiadónál is kaptam megbízásokat, külső szerkesztő lettem, 1958-ban pedig státuszba vettek szerkesztőként. Akkor kérdezte meg Tardos Béla, az igazgató, hogy tanítok-e valahol. „Igen - mondtam - az Evangélikus Teológián.” „Nem baj - válaszolta ő - majd úgy csináljuk meg az időbeosztást, hogy taníthass.” Erre az esetre hivatkozva szoktam mondani, hogy nem szabad általánosan ítélni, mindig mindenhol vannak jó emberek is. Még az akkori idők „megbízható káder”-ei között is voltak! 1967-ig folytattam a tanítást. Ekkor főszerkesztő lettem a Zeneműkiadónál, megsokasodtak az ottani feladataim, a teológusokat pedig átadtam Trajtler Gábornak. 60 évesen mentem nyugdíjba, de azért, mert más feladatot kaptam: megbíztak a Liszt-összkiadás szerkesztésével. Több mint 20 éve dolgozom ezen. Kritikai kiadásról van szó, ezért még mindig csak a művek töredékénél tartunk. Rengeteg levelezéssel, levéltári kutatással és külföldi utazással is jár ez a munka. Sok érdekes emberrel is kapcsolatba kerültem.⁵

- Ezek szerint Imre bácsinak a Zeneműkiadónál már nem voltak nehézségei a múltja és az egyházzeneisége miatt.

- Nem, semmi. Már a Liszt-kiadást készítettük, amikor 75. születésnapomra Munka Érdemrendet is kaptam.⁶ A díj átadása után kisebb társaságban beszélgettünk a miniszterhelyetessel, és szóba került az orgonálás. Mikor kiderült, hogy kelenföldi kántor is vagyok, a miniszterhelyettes nagyot nézett, sőt ma már azt mondom, talán szerette is volna visszacsinálni a dolgot.

- A téma miatt időben megint előreszaladtunk. Nem tisztáztuk még, hogyan került Óbudáról Kelenföldre kántornak.

- 1950-ben Kapi-Králik Jenő (aki 1942-ben Weltler Jenővel cserélve lett kelenföldi orgonista és karvezető) a Tanítóképzőben tanított, ahol megtiltották neki, hogy egyházi állást is vállaljon. Azon az őszön kezdődtek Botta István vezetésével a szombat délutáni ifjúsági összejövetelekhez kapcsolódó vecsernyék, amiken ő prédikált is. Az igényesebb liturgia miatt nehezebb volt itt a kántorizálás, és ezt a helyettes, Németh Gyuszi nem vállalta. Ezekre hívott először Botta Pista, aki még Óbudáról ismert, és akivel keresztkomák is lettünk. Régi kódexekből, énekeskönyvekből írtunk ki énekeket, s ezekből készítettünk külön füzeteket. Havonta egyszer orgonazene is volt. Aztán Kapi-Králik végleg lemondott, és utána, 1951 tavaszán hívtak meg engem. Óbudán akkor éppen énekkar sem működött, az orgona a háborúban elpusztult, nem kötött akkor már oda nagyon semmi. (Megjegyzem, hogy Zalánfy elkészítette egy új, még kicsit nagyobb orgona terveit, külföldi pénzből meg is épülhetett volna, ha az állami akarat meg nem akadályozza.) Kelenföldön akkor az állásáról kényszer hatására lemondott Kendeh György helyett Sztelho Gábor látta el az adminisztrátori feladatokat. Vele szintén jóban voltam, de félt egy kicsit, hogy az óbudai lelkészből püspökké előlépett Dezséry László mit fog szólni, ha elhívják a kántorát. Megnyugtattam, hogy „nagyobb gondjai vannak neki”.

- Nehéz évek voltak ezek Kelenföldön, váltották egymást a lelkészek. Hiába térhetett vissza 1956-ban Kendeh György, 1961-ben megint eltávolították.

⁵ Sulyok Imre a Liszt-összkiadás (Neue Liszt Ausgabe) I. sorozatának 6. kötetétől lett az egyik szerkesztő. Ennek a sorozatnak a lezárása után (18 kötet) írt cikket a Diakonia 1986/2 számába „Az új Liszt-kiadás” címmel. A 24 kötetre tervezett II. sorozatból 1995 nyaráig 8 kötet jelent meg, és ezek még mind csak a kétkézes zongoraműveket tartalmazzák. Egyházzenei munkái mellett a Liszt-kiadás szerkesztése is szóba került az alábbi két interjúban: Gáncs Aladár: *Az orgonától Lisztig. Beszélgetés Sulyok Imrével*. EvÉl 1980. február 3.; G(áncs) A(ladár): *Köszöntjük Sulyok Imrét*. EvÉl 1982. május 9.

⁶ *Sulyok Imre állami kitüntetése*. EvÉl 1987. április 26. Az 1987. március 31-i országos napilapok közölték a hírt, hogy Sulyok Imre a Munka Érdemrend arany fokozatát kapta. Már beszélgetésünk után, 1994. március 14-én jelent meg a napilapokban, hogy „a Magyar Köztársaság művelődési és közoktatási minisztere ... Liszt Ferenc-díjat adományoz ... Sulyok Imre orgonaművésznek, zeneszerzőnek, zenetörténésznek”.

- Meg kell mondanom, hogy ezektől az ügyektől én tudatosan távol tartottam magam. A kántornak ugyanis mindig együtt kell működnie a lelkésszel. Különösebb problémák nélkül ment is ez mindenkiel. Nyilván voltak különbségek, hogy kivel mennyire kerültem közeli, baráti kapcsolatba, de a szolgálatokat mindig el tudtuk végezni.

- *Ismert Imre bácsiról, aki korát meghazudtolóan él és dolgozik ma is, hogy milyen figyelemmel készül az istentiszteleti szolgálatokra. Csak sok éve játszott előjátékokat vesz újra elő.*

- Van egy kartotékom az általam játszott orgonaművekről. Ebbe a korárelőjátékok német eredeti vagy magyar címük szerint ABC-sorrendben, az egyéb elő- vagy utójátékok hangnemek szerint vannak besorolva. Itt tartom nyilván, hogy melyik művet mikor játszottam. Az elődeimtől vettem át azt a gyakorlatot, hogy az istentiszteleti kezdő- és főének előtt játszott darab szerzőjét és címét kiírom a hirdetőtáblára. Egy-két ember biztosan elolvassa.

Az énekekkel kapcsolatban az a szokás alakult ki nálunk, hogy a kezdőéneket a kántor, a fő- és záróéneket a lelkész választja. Az új énekeskönyv 1982-es megjelenése után a kelenföldi gyülekezet egy kivétellel az összes éneket megtanulta. A újakat egy-egy hónapig gyakoroltuk. Először az énekkarral mutattuk be, aztán a gyülekezettel a hó eleji szeretetvendégségen tanultuk meg őket. Utána először unisono, majd teljes kísérettel 4 egymás utáni vasárnap istentiszteletein mindig énekeltek a „havi éneket”.⁷

- *Két téma is felbukkant itt: az énekkar és az énekeskönyv. Beszéljünk először az énekkarról! Gondolom, nem Kelenföldön vezetett először egyházi kórust.*

- Még a Pro Christo Diákszövetségben Schulek Tibor kezdeményezésére alakult egy kamarakórus, amit én vezettem. Aztán főiskolás koromban néhány évig a Várban voltam karnagy a Luther Szövetség énekkaránál. Különböző problémák miatt ugyanis ott egyszerre két énekkar működött. Óbudán is vezettem kórust.

Itt Kelenföldön Kapi-Králik után az átmeneti időben Tischler János irányításával működött az énekkar. Mikor végleg idekerültem, látogatásokkal is igyekeztem összeszedni a megfogyatkozott társaságot. Repertoárunkat a négyszólamú korálfeldolgozások után sikerült magasabb szintűre emelni. Magyar szerzőktől is énekelünk elég sokat, valamint barokk és még régebbi szerzők motettáit, kantátáit.⁸ Bachot kevésbé, azt sokat és nálunk avatottabban énekelte a Lutheránia, de azért mikor az egyházmegyei zenekar is működött, vendég szólistákkal néha Bach-kantátákat is előadtunk. Magyar szerzők művei között számunkra írtak is szerepeltek, például Gárdonyi Zoltántól, akihez szoros kapcsolat fűzött. Én magam is jónéhány darabot komponáltam. A zenekarral Händel-orgonaversenyt is játszottunk, és Haydn „Krisztus hét szava a kereszten” című művének vonószekari változatát.

Az énekkarral, amelynek vezetését 1980-ban adtam át Bence Gábornak, régebben általában évente két külön egyházzenei áhítatot tartottunk: egy kantáta-estet és a munkaév végén az istentiszteleteken énekelte a *capella* művekből egy másik alkalmat. 1954-től kezdve pedig máig tartó hagyománnyá vált a budai énekkarok Cantate-vasárnapi közös éneklése.⁹ Sokáig ezek olyan esti alkalmak voltak, ahol az énekkarok külön-külön és együtt is énekeltek. Előfordult, hogy ez öt énekkart jelentett: az óbudait, a várit, a hegyvidékit, a kelenföldit és a budafokit.

- *A Budai Evangélikus Egyházmegye protestáns kórusmű-pályázatokat is kiírt egy időben, amelyeken Imre bácsi is kapott néhány díjat.*¹⁰

- Ezek jelíges pályázatok voltak. Neves zenészekből felkért zsüri döntött a helyezésekről. A díjat nyert műveket utána kiadták, és némelyiket azóta is énekelik az énekkarok. Megjegyzem, hogy korábban az Országos Bethlen Gábor Szövetség is írt ki zenei pályázatokat.

⁷ Sulyok Imre: *Tanuljunk (tanítsuk) meg énekeskönyvünk új énekeit.* Lp. 1990. május: 177.

⁸ A Kelenföldi Evangélikus Ének- és Zenekar kottatárában megtalálhatók azok a füzetek, amelyekben 1949-től kezdve az összes szolgálat, szereplés adatai fel vannak jegyezve.

⁹ *Három énekkar együttes szolgálata Kelenföldön.* EvÉl 1954. május 23. Ettől kezdve a budai egyházmegye Cantate vasárnapjáról évente beszámolt az EvÉl. Legutóbb (megemlítve, hogy 1954-ben Danhauser László és Peskó Zoltán kezdeményezte a tradíció kialakulását): Gáncs Aladár: *Kórustalálkozó a Bécsikapu téren.* EvÉl 1993. május 30.

¹⁰ *Egyházi zene. Sulyok Imre nyerte a kórusmű pályázatot.* EvÉl 1959. május 10.; „... az első díjat Sulyok Imre, a második díjat dr. Gárdonyi Zoltán, a harmadik díjat ugyancsak Sulyok Imre nyerte el... A pályázatra 17 mű érkezett.” *Hírek. A BUDAI egyházmegye Cantate-estje.* EvÉl 1961. május 14.; Kóruspályázatot már korábban is kiírt a budai egyházmegye, amelynek díjnyertes műveit még az Egyetemes Sajtóosztály adta ki. Vö. *Gyülekezeti hírek.* EvÉl 1956. április 29.

- A budai egyházmegye pályázataiban azonban meglepőbbek számomra, mert az 50-es, 60-as évekre esnek.

- Ezek a dolgok sokszor személyeken múltak. Azt persze nem tudom, hogy a szervezők mit kaptak, mondjuk, az ÁEH-tól. De eszembe jutott egy történet ebből az időből.

1958 őszen Oslóban tartottak egy evangélikus egyházzenei konferenciát. Azt hiszem, ez volt az első ilyen jellegű és szervezésű találkozó. Peskó Zoltánt és engem hívtak meg Magyarországról. Arra kértek, hogy tartsak egy referátumot, és Peskóval együtt magyar művekből egy orgonamatinét a Dómban. De nem kaptunk útlevelet, pedig megpróbáltam mindent, még az ÁEH-ba is bementem. Az akkori hivatali szokásoknak megfelelően Grnák elvtársat kerestem. Máig fülemben cseng a titkárnő hangszövege, ahogy közölte, hogy Grnák *úr* nincs benn. Hiába mentem vissza később, nem utazhattunk.

Én azonban már korábban kiküldtem a referátumomat, így azt felolvasták. Magyar műveket pedig Henry Weman, az uppsalai dóm orgonistája játszott helyettünk egy általa kiadott gyűjteményes kötetből. Ehhez még 1944-ben Vajta Vilmos vitt ki darabokat Kapi-Králiktól és tőlem. Az utunk egyik szervezője egyébként Terray László volt. Küldtek is egy levelezőlapot, sajnálkozva, hogy nem mehettünk.

- *Folytassuk most az énekeskönyvekkel! Imre bácsi életén szinte végigvonul ez a munka.*

- Még főiskolás koromban kezdtük Schulek Tiborral, akinek szívügye volt a liturgia és az énekügy, a régi énekek gyűjtését. Több száz éves énekeskönyvekből próbáltunk válogatni, illetve az eredeti változatokat megtalálni. Schulek Tibor foglalkozott a szövegekkel, én a dallamokkal. Ebből jelent meg 1945-ben, mikor én már nem voltam itthon, a Régi Magyar Istenes Énekek című gyűjtemény.¹¹ Ennek végén „Jegyzés a nótákról” címmel összefoglaltam az egyes énekek forrásairól való tudnivalókat. Utána az egész anyagot leadtuk az Evangélikus Országos Levéltárba.

- *Közben már folyt az új, egyetemes evangélikus énekeskönyv előkészítése, és a háború utáni években létezett egy ún. Cantate-mozgalom is.*¹²

- 1950-ben jelent meg a „Cantate” énekfűzet, ami az új evangélikus énekeskönyv egyik előfutára lett.¹³ Az énekek forrásainak jegyzékét ebbe is én állítottam össze.

Nyaranként külön Cantate-konferenciákat tartottunk, amelyeken a liturgiai megújulás kérdései, és ezen belül a régi forrásokhoz való visszatérés lehetőségei álltak a középpontban. 1952-ben éppen Kelenföld volt a konferencia házigazdája.¹⁴

Mindig hangsúlyozom azonban, hogy a munka a régi énekek kutatásával és bizonyos elvi kérdések tárgyalásával már a 30-as években elkezdődött.¹⁵ Hivatalos megbízással énekügyi bizottság

¹¹ A címlapján régi könyveket imitáló nyomtatással az alábbi archaizáló szöveg olvasható: *RÉGI MAGYAR ISTENES ÉNEKEK azaz az Új Zengedező Mennyei Karból és az Isten anyaszentegyházabeli közönséges istentiszteletre a debreceni és kolozsvári forma szerint rendeltetett énekeskönyvekből válogatott ISTENI DÍCSÉRETEK és lelki énekek. Most újra értelmesebben és tisztábban kótákkal is az atyák éneklése szerint megékesítettén kibocsátott a híveknek serkentésekre és vigasztalásokra S.T. és S.I. által GYŐRÖTT A HARANGSZÓ KÖNYVNYOMTATÓ MŰHELYÉBEN ANNO DOMINI 1945.*

¹² Azt, hogy valóban egy mozgalomról volt szó, mutatja egy olyan híradás is, mint az EvÉl 1950. május 23-i számának gyülekezeti hírei között található rövid pár mondat egy orosházi találkozóról, amely „a 'Cantate', 'Énekeljétek az Úrnak' jegyében folyt le”.

¹³ Sulyok Imre: *Megjelenik az új Egyetemes énekeskönyv próbafüzete.* EvÉl 1949. november 27. Ez a cikk a következőképpen kezdődik: „Gyülekezeti éneklésünk hitelét veszítette. Az ének hatványozott imádság; amikor a szó magában eltöpreng, mikor már nem tudja kifejezni azt, amit a lélek érez, hisz, amiért esdekel, akkor az az énekben tud tovább és feljebb szárnyalni. Ezzel szemben mai gyülekezeti éneklésünk erőtlenségre, élettelen, vontatott, gépies.” Hosszabb fejtegetés után így folytatódik: „Eltekintve a hitbeli és szövegi kívánalmaktól, éneklésünknek vissza kell nyernie lendületét. Ezt nemcsak a ritmikus éneklésre való visszatéréssel érhetjük el. Elő kell venni reformátor őseink minden vonatkozásban gazdag örökségét.”

¹⁴ A nyári konferenciákról lásd a Lelkipásztor 1950. áprilisi és júniusi számának hátsó, belső borítóján olvasható felhívásokat. Az első szerint erre a nyárra három énekeskonferenciát terveztek, a második alapján elképzelhető, hogy csak a győrire (június 27. és július 2. között) került sor. Erre több résztvevő emlékezik. A következő évről hirdetést a Lelkipásztor 1951. július-augusztusi számában és az EvÉl 1951. szeptember 2-i számában a *Gyülekezeti hírek* között olvashatunk: „A főtí énekes-liturgikus konferencián (szept.18-23.) ...” 1952-ben az EvÉl nyári számai sorra hirdetik az augusztusi kelenföldi Cantate konferenciát. Utólagos beszámoló: *Cantate.* EvÉl 1952. augusztus 24.

¹⁵ Kardos Gyula: *Egységes énekeskönyv, egységes dallamkönyv és az „Erős vár...” kérdése.* EvÉl 1934. június 24.; Schulek Tibor: *Új énekeskönyvet! Keresztyén Igazság* 1934. december: 271-275.; Peschko Zoltán:

is működött, majd az énekeskönyv közvetlen szerkesztését külön zenei és szövegi bizottság végezte. Nálunk, a zenei bizottságban a „tiszteletbeli evangélikus” Gárdonyi Zoltán mellett meghatározó volt többek között Rezessy László, aki a 40-es években „Ádventtől ádventig” című sorozatában válogatott kórusműveket jelentetett meg, és Fasang Árpád, aki a kántorképzősök ABC-jét, a Koráliskolát is összeállította.¹⁶ A régi Dunántúli Énekeskönyvből kihagytuk a kevésbé értékes énekeket, és összeállítottuk az „Új rész”-t, a „700-as énekek” gyűjteményét, ami 1955-ben jelent meg. Ezt a Békéscsabai és a Szarvasi Énekeskönyvhöz is hozzácsatolták, hogy előkészítse az egységes énekeskönyvet. Itt már kottával és eredeti, ritmikus változatokkal szerepeltek az énekek. Aztán csak a 70-es években folytatódott a szerkesztési munka, akkor már Trajtler Gábor vezetésével. 1982-re készült el az új Evangélikus Énekeskönyv. Az „Új rész”-hez, illetve az új énekeskönyvhöz készült korálkönyvek összeállításában is részt vettem.¹⁷

- Sok jelentős dolog nem került elő ebben a beszélgetésben: kántorképzési munka¹⁸, orgonatervezés¹⁹, egyházzenei cikkek írása, szakvélemények adása... Befejezésül hadd kérjem egy rövid összegzésre egyházzenei szolgálatáról!

- Az egyházzenei szolgálat számomra személy szerint mindig is az élő zenével való kapcsolatot jelentette. Különösen így van ez azóta, hogy (feltehetően egyházzenei munkám miatt is) egyebütt egyre jobban kiszorultam belőle. Persze zenetudományi, szerkesztői munkámban is akadtak olyan feladatok, amelyekben nélkülözhetetlen volt az egyházzenei képzettség. Ilyen volt például több Liszt-közreadás, még a most szerkesztett kritikai kiadás előtt, vagy a Dürr-féle Bach-kantátákról szóló könyv²⁰ egyházzenei szempontból nem túl sikeres fordításának helyrerázása.

Visszatekintve az egyházi munkámra, ebben a vonatkozásban is meg kell látnom az Úristen terelgető-vezető kezét, mint ahogyan mindenben hálásan tapasztaltam. Mióta tudatosan művelem az egyházi zenét, mindig arra törekszem, hogy az Isten dicsőségét, Igéjének hirdetését szolgálja.

(1993. szeptember)

A kérdező: Ittész András

In: *Nem voltam egyedül. I. kötet*
Beszélgetések az evangélikus közelmúltról
Magyarországi Evangélikus Ifjúsági Szövetség, Budapest, 1995.

Milyen legyen az új énekeskönyv? EvÉl 1935. december 29. E cikk után és az 1935. évi egyetemes közgyűlés által elfogadott (bár még bizottság elé utalt) ún. szarvasi énekeskönyv kapcsán az EvÉl 1936. évi számaiban hosszú vita bontakozott ki az új, egyetemes énekeskönyv és az egyházzene témájában. Lásd még: Kapi-Králik Jenő: *Hogyan készül az új énekeskönyv?* Harangszó 1941. szeptember 14.; dr. Schulek Tibor: *Az új énekeskönyvről* Lp. 1947. nyári szám: 218-225.

¹⁶ Trajtler Gábor: *Három egyházzenei közzétűnt. (Születtek 1912-ben.)* EvÉl 1992. július 5.

¹⁷ Sulyok Imre: *Új énekeskönyvünk dallamai.* Diakonia 1983/1.: 85-86.; illetve Sulyok Imre: *A Korálkönyv új kiadásáról.* EvÉl 1956. április 29.; T[rajtler] G[ábor]: *Megjelent az új korálkönyv.* EvÉl 1983. május 15. Lásd még az 5. jegyzetben említett 1982-es interjút.

¹⁸ Peskó Zoltán: *Beszámoló a kántori továbbképzőtanfolyamról.* Evangélikus Népiskola 1941. október.: 265-267. A Budapesten megtartott első kántori tanfolyam egyik előadója Sulyok Imre volt. Az Országos Evangélikus Tanítóegyesület „Evangélikus Népiskola” című folyóiratának Kántori rovatában tőle is jelent meg néhány cikk ezekben az években, majd a háború utáni időben tagja lett az evangélikus egyház Kántorképesítő Bizottságának.

¹⁹ B[encze] I[mre]: *Orgonáink. Kelenföld.* EvÉl 1983. október 23.; Gáncs Aladár: *Orgonaavató zenés áhítat Kelenföldön.* EvÉl 1988. február 28.

²⁰ Alfred Dürr: *Johann Sebastian Bach kantátái.* Bp. 1982. Fordította: Rácz Judit. Szakmai lektor: Sulyok Imre.